

СЕМАНТИКА ТІЛЕСНОСТІ У ОБРАЗІ АННИ ЯРОСЛАВНИ (НА ОСНОВІ РОМАНУ RÉGINE DEFORGES «SOUS LE CIEL DE NOVGOROD»)

THE SEMANTICS OF CORPOREALITY IN THE IMAGE OF ANNA YAROSLAVNA (BASED ON THE NOVEL BY RÉGINE DEFORGES «SOUS LE CIEL DE NOVGOROD»)

Федорняк Я.Г.,

orcid.org/0000-0002-6240-8699

аспірантка кафедри французької філології

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті досліджено семантику тілесності образу Анни Київської у романі Режін Дефорж «Sous le ciel de Novgorod» як ключовий засіб розкриття її внутрішнього світу, еволюції жіночої ідентичності та духовних переживань. Тілесність трактується не лише як фізичний вимір буття героїні, а як багаторівневий феномен, що поєднує природний, культурний та екзистенційний виміри людського буття, водночас виступаючи простором взаємодії «Я» та «Іншого». Через тілесний досвід: усвідомлення краси тіла, біль, підкорення, приниження, материнство й смерть, авторка розкриває процес екзистенційного визначення образу Анни. У центрі уваги дослідження стоїть динаміка ставлення Анни до власного тіла. Спочатку воно постає простором усвідомлення і самовизначення: тіло юної дівчини, молоде, повне сил і здоров'я, красиве. Згодом воно стає простором влади «чужого»: тіло дружини і матері належить не їй, а державному і родовому обов'язкові. Епізоди фізичного болю та насильницького втручання в інтимний простір героїні стають маркерами втрати автономії та приниження, водночас виявляючи глибокий конфлікт між особистим і суспільним. Проте тілесність Анни набуває нового смислу у фіналі: її рішення самій визначити долю свого тіла, тобто бути спаленою на річці Ільмень, під небом Новгороду, виступає актом остаточного відновлення влади над собою. У цьому рішенні поєднуються мотиви переродження, очищення та повернення до рідного краю, що символізують перехід героїні до духовної цілісності тільки наприкінці життя. Таким чином, тілесність у романі Режін Дефорж постає не лише як інструмент фізичного існування, а як семантичне поле формування ідентичності, у якому відбувається злиття тілесного, емоційного й духовного досвіду. Вона стає засобом репрезентації межового буття Анни: між владою і свободою, тілом і душею, життям і вічністю.

Ключові слова: тілесність, образ тіла, «свій», «чужий», Анна Київська, самоідентифікація, ідентичність.

The article explores the semantics of the image of Anna of Kyiv's corporeality in Régine Desforjes' novel «Sous le ciel de Novgorod» as a key means of revealing her inner world, the evolution of female identity, and spiritual experiences. Corporeality is interpreted not only as a physical dimension of the heroine's existence, but as a multi-level phenomenon that combines the natural, cultural and existential dimensions of human existence, while acting as a space for the interaction of the «I» and the «Other». Through bodily experience: awareness of the beauty of the body, pain, subjugation, humiliation, motherhood and death, Régine Deforges reveals the process of existential definition of Anna's image. The focus of the study lies in the dynamics of Anna's attitude towards her own body. Initially, it appears as a space of awareness and self-determination: the body of a beautiful young girl, full of strength and health. Over time, it becomes a space of «foreign» power: the body of a wife and mother does not belong to her, but to the state and family obligations. Episodes of physical pain and violent intrusion into the heroine's intimate space become markers of loss of autonomy and humiliation, while revealing a deep conflict between the personal and the social. However, Anna's corporeality acquires a new meaning in the finale: her decision to determine the fate of her body by herself, that is, to be burned on the Ilmen River, under the Novgorod sky, acts as an act of final restoration of power over herself. This decision combines the motifs of rebirth, purification, and return to her homeland, symbolizing the heroine's transition to spiritual wholeness only at the end of her life. Thus, corporeality in the novel by Régine Desforjes appears not only as an instrument of physical existence, but also as a semantic field for identity formation, in which the physical, emotional and spiritual experiences merge. It becomes a means of representing Anna's borderline existence: between power and freedom, body and soul, life and eternity.

Key words: corporeality, body image, «own», «foreign», Anna Kyivska, self-identification, identity.

Постановка проблеми. Сучасне літературознавство дедалі активніше звертається до проблеми тілесності як однієї з ключових категорій антропоцентричного дискурсу. Тіло в художньому тексті вже не сприймається як суто біологічна або описова даність, а постає носієм сенсів, медіатором між внутрішнім і зовнішнім світами, простором ідентичності персонажа. Саме тому актуальною для дослідження постає семантика тілесності, тобто система значень, які

формується навколо образу тіла, тілесних практик, жестів і відчуттів у художньому творі.

Попри значну кількість досліджень, присвячених проблемам тілесного у філософії, феноменології чи культурології, у літературознавстві семантичний потенціал тілесності часто залишається периферійним. Нерідко тілесне в тексті виступає як елемент психологічної характеристики або як маркер соціальної приналежності, тому смислотворча функція і роль у формуванні

художньої картини образу персонажа складно переоцінити. Тож, постає потреба в системному аналізі тілесності як семантичного комплексу, що забезпечує глибинне розкриття внутрішнього світу персонажа, його ментальності, емоційної сфери та ідентичності. Дослідження семантики тілесності у художньому тексті відкриває перспективи для нового прочитання літературних образів, зокрема з погляду взаємодії тіла, свідомості та мови як взаємозалежних смислових структур. Образ Анни Ярославни у романі Режін Дефорж пронизаний прикладами тілесного, що розкриває внутрішнє, передає заковані елементи ідентичності героїні та дозволяє читачу уявити героїню та її переживання у найменших деталях. Репрезентація жіночого тіла в художньому творі надає персонажці додаткової глибини: через тілесність проявляються її слабкості й сили, що сприяє емоційному зближенню з читачем й інтимному характеру образу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Від давніх часів і до сьогодні тема людського тіла привертала увагу науковців, філософів, антропологів, культурознавців та звичайно літературознавців. Є. Лепьохін, який розглядає тілесність крізь дихотомію «Я»- «Інший» героїв роману Дж. Лондона, трактує тілесність крізь філософський аспект, через метафізику страждання, крізь ідентифікацію та перетворення [лепьохін]. Сучасні наукові студії про тілесність засвідчують тісний зв'язок тіла із внутрішніми переживаннями, цінностями, визначенням героя у творі. І. Галуцьких стверджує, що у сучасній науковій парадигмі тілесність розглядається як форма людського буття, що являє собою діалектичну єдність фізичного та духовного начал. Вона постає важливою характеристикою екзистенційного досвіду, яка поєднує в собі природні, індивідуальні й культурні аспекти людського тіла та функціонує як простір взаємодії внутрішнього і зовнішнього світів особистості [1, с. 31]. Про діалектичну єдність тілесного і духовного у своєму дослідженні зазначає М. Коваленко. «Я-тілесне» містить у собі «Я-тілесне» – уявлення індивіда про власні тілесні параметри та привабливість [2, с. 77]. Для дослідження саме семантики тілесності важливою є робота Ф. Штейнбука. Він виділяє ряд тілесних мікротопосів на основі тілесно-міметичного аналізу художнього твору [9].

Олівія Ленг у своїй книзі «Тіло кожного. Книга про свободу» зазначає, що «тіло – це джерело насолоди і болю, водночас безнадійно вразливе і сповнене сил» [3, с. 4]. У своєму дослідженні, авторка аналізує питання сексуальності, духовності, рас та хвороб, що виходять далеко за межі тілесної оболонки людини, проте проявляються через неї. К. Ситченко досліджує тілесність через призму античної людини, а саме принцип калокагатії (умова краси індивіда, що базується на гармонії зовнішнього та внутрішнього), що є одним з основних понять естетики Античності [7, с. 251]. Т. Мельник у своєму дослідженні фокусується на репрезентації жіночої тілесності в українській культурі періоду незалежності: тіло розглядається як значущий чинник структури жіночої ідентичності [5]. О. Мешкова розглядає тілесність через гендерний та соціокультурний аспекти, акцентуючи увагу на негативних досвідах тілесності: згвалтування, смерть, посмертний розклад тіла [6]. Цікавим вважаємо також дослідження А. Рибак про тілесність у творах українських митців за останнє десятиліття. Дослідниця аналізує найважливіші події у країні за цей час та як вони проявляються у творах через тілесність [8].

Постановка завдання. Попри актуальність теми тілесності у літературознавстві, її семантичний аспект мало досліджений, зокрема в українських літературних студіях. Метою статті є дослідження семантики тілесності образу Анни Ярославни у романі Режін Дефорж, зокрема аналіз того, як через тілесні описи, жести, відчуття та тілесно-психологічні переживання героїні авторка розкриває її внутрішній світ, ментальність та ідентичність. Завдання полягає у з'ясуванні, яким чином тілесність стає засобом художнього самовираження персонажки, інструментом формування жіночого досвіду та способом репрезентації культурного «свого» і «чужого» у романі. Розглянемо тілесність Анни у динаміці крізь такі етапи:

- усвідомлення і прийняття власного тіла;
- підкорення і приниження тіла;
- народження дитини;
- відхід до вічності.

Виклад основного матеріалу. Режін Дефорж надає важливого значення тілесності головної героїні у романі. Вона детально описує як тіло Анни поводить себе у тих чи інших умовах та подіях, звертаючи увагу читача на приховані елементи її внутрішнього світу. Вже на перших сторінках роману зустрічаємо опис тіла Анни. «... *elles caressaient les épais cheveux roux en poussant de petits cris d'admiration. C'est vrai qu'elle était belle, la fille de Iaroslav, auréolée de sa chevelure flamboyante qui retombait jusqu'à terre entre deux coups de brosse. Le drap qui recouvrait la princesse*

glissa, révélant un corps blanc aux lignes fortes de chasserresse, aux seins haut plantés, aux aisselles et au pubis ornés d'une abondante toison d'un châtain ardent. Elle se leva, secouant sa crinière qui fouetta le visage des deux petites esclaves accroupies à ses pieds, tenant un lourd miroir» [10, с.19]. У цьому прикладі авторка розкриває красу Анни, якій дивуються слуги, розчісуючи густе волосся князівни. Ореол вогненного волосся створює в уяві читача образ божества, дівчини, яка насправді не належить цьому світу. Також тут зчитуємо усвідомлення Анни, прийняття своєї краси: героїня розглядає себе у великому дзеркалі, не соромлячись власної наготи чи слуг довкола неї. Білосніжне тіло мисливиці свідчить про її спосіб життя і захоплення, вказує на вольову жінку, здорову та сильну – ці всі ознаки авторка передає через опис тілесності. Образ тіла героїні інтимітизується через опис сакральних частин тіла жінки, проте він не вульгаризований, навпаки – тіло стає простором самопізнання та любові Анни до себе. Нагота Анни є виявом її свободи та впевненості. Інший приклад сміливості та відсутності сорому за своє тіло зустрічаємо у уривку на річці. «...*la reine ressortait en tordant ses cheveux... Tous contemplaient la jeune femme qui ne cherchait pas à dissimuler sa nudité*» [10, с. 107]. Анна не соромиться слуг чи графа, який намагається її спровокувати, вона виступає протестом і показує себе без сорому. Такий вчинок свідчить про внутрішнє бажання боротьби та сміливість порушувати правила. Усвідомлення тілесності героїні у цей період життя свідчить про її зрілість та гармонію із собою.

Р. Дефорж наголошує на важливості тілесності, описуючи першу шлюбну ніч Анни та Генріха після коронації. «*Anne ne chercha pas à cacher son corps dénudé et se laissa conduire jusqu'au lit où elle s'allongea*» [10, с.94]. Тут бачимо відсутність спротиву з боку Анни, але водночас – відсутність ініціативи з її боку. Героїня підсвідомо віддає весь контроль у цій ситуації Генріху, очікуючи як він вирішить її долю. Королева дозволяє провести себе до ліжка, тож страх чи примус у даному випадку відсутні, проте бажання самої героїні також невиражені. «*Le roi contempla la longue nudité, ému malgré lui par le triangle d'or sombre au bas du ventre de la reine, et il s'étonna de sentir son sexe se dresser devant celui d'une pucelle*» [10, с. 94]. Тіло Анни у цьому уривку набуває містифікаційної сили для короля. Генріх надавав перевагу чоловічій компанії і жінки раніше його не цікавили, тож він сам здивувався своєму збудженню, коли побачив золотий три-

кутник внизу живота Анни. Авторка надає тілу героїні значимості та підкреслює його винятковість. Це тіло змогло привабити чоловіка, якому раніше жінки не були до вподоби. Тілесність Анни тут є символом влади, яка підпорядковує собі тіло чоловіка.

Тіло Анни стає місцем дії, вторгнення та семантичного відображення насильницької тілесності у сцені близькості короля та королеви. «...*il s'étendit sur ce corps abandonné qu'il pénétra d'un coup. La déchirure brutale fit jeter un cri à Anne qui tenta de le repousser. Mais le roi, la pressant de tout son poids, s'enfonça profondément en elle, la besognant avec une vigueur dont il fut lui-même surpris, jusqu'au moment où, poussant de petits cris de plaisir, il laissa sa semence se répandre tandis qu'Anne, la tête enfouie dans ses cheveux, étouffait des gémissements de douleur*» [10, с. 94]. У цій сцені авторка підкреслює самотність Анни, про що свідчить «покинуте тіло». Сцена насичена насиллям і підводить читача до єдиного висновку – втрата суб'єктності Анни. Король утверджує свою владу над Анною без урахування її потреб чи бажань, не звертаючи увагу на її реакцію чи незадоволення. Домінування Генріха над тілом Анни символізує його владу над всіма аспектами життя: він брутально насаджує їй свою владу, нав'язуючи біль і використовуючи тіло героїні для задоволення власних потреб. Проте, якщо у попередньому прикладі Анна була безвольною, тут вона намагається боротись проти цього болю і приниження, намагається відштовхнути його. Крик болю мав би слугувати королю нагадуванням про суб'єктність Анни, проте цей момент приниження і болю Анна просто проживає. Фізичний біль позначає момент переходу тілесності на інший рівень: тіло Анни перестає належати їй самій. Вона змушена виконувати обов'язок народження спадкоємців для короля, а те, що раніше уявлялося як акт кохання, перетворюється на досвід примусу й страждання. Зв'язок із Генріхом постає для Анни нав'язаним, адже її тіло стає простором реалізації його влади. Так само нав'язаним є й вибір прийняти роль королеви чужої країни. У цьому контексті тілесність виступає екзистенційним маркером трансформації ідентичності Анни, відображаючи втрату нею автономії та переосмислення себе в нових умовах.

Яскравим прикладом розмежування «свій» «чужий» у плані тілесності є огляд Анни після першої шлюбної ночі. Цей процес був обов'язковим етапом визнання зв'язку між новоспеченою королевою та королем, а також підтвердженням

гідності Анни. *«Hélène avait glissé une main sous les draps. Anne avait sursauté au contact des doigts froids fouillant entre ses cuisses, mais elle n'avait pas protesté; elle savait que son oncle Soudislav attendait le résultat de cette investigation avant de repartir pour la Russie annoncer au Grand Prince de Kiev que sa fille avait satisfait à l'honneur et était bien désormais femme et reine de France. Hélène montra à une grosse femme ses doigts poisseux et ensanglantés»* [10, с.96]. Контакт холодних пальців Олени із тілом Анни був для неї неприємним, проте вона не протестувала, бо знала, що має підтвердити всім свій перехід та зміну ідентичності: від дівчини до жінки, ба більше, королеви Франції. Здавалось би, на цьому перевірку можна було б закінчити, закривавлені пальці Олени свідчать про виконання обов'язку королеви та її новий статус жінки. Проте авторка бажає наголосити на різниці ритуалів та сприйняття особистих і тілесних кордонів між представниками Київської Русі, у даному випадку Олени та французьким придворним суспільством – французькою повитухою. *«La vieille inclina la tête et s'approcha du lit. D'un geste brusque, elle arracha les couvertures. Le ravissant corps blanc apparut, si maculé de sang qu'on eût pu le croire grièvement blessé. La sage-femme écarta les jambes, palpa longuement le sexe douloureux en hochant la tête de satisfaction.– Notre roi a fait du beau travail, dit-elle en s'essuyant les mains sur le linge blanc»* [10, с. 96]. Стара повитуха не задовольняється доказами Олени і вирішує перевірити все особисто. Якщо Олена, як турботлива мати, намагалася не завдавати Анні додаткових страждань при цій незручній, але потрібній процедурі, і лише обережно торкнулася її стегон, то стара грубо відкинула ковдру, повністю оголивши тіло королеви. У цьому епізоді тіло постає простором болю й поразки Анни. Воно настільки залите кров'ю, що здається, ніби Анна серйозно поранена. Такий образ тіла героїні маркує насильницькі дії короля, вказуючи на зранене не просто тіло, а загальний стан Анни. Її тіло грубо використали, а потім виставили на показ. Тіло королеви стає простором страждання – фізичного і духовного. Проте повитуха не зупиняється: без дозволу чи попередження вона розсуває ноги Анни та довго, з нав'язливою цікавістю, оглядає його найінтимнішу частину, задоволено киваючи. Цей момент остаточно позбавляє героїню тілесної автономії, адже її тіло стає об'єктом чужих дотиків, примусу, позбавлене приватності, свободи та гідності. Згадка про «добру роботу» короля вночі стає деталлю,

що увиразнює приниження героїні та втрату нею права на власне тіло. Авторка показує наскільки тіло Анни має важливе значення для Олени, як представниці Київської Русі, втілення «свого» для Анни та наскільки безцеремонним та насильницьким є огляд французької повитухи, типової представниці «чужого» яка вважає тіло королеви загальною власністю, позбавленою суб'єктності. Інший важливий приклад вбачаємо у жесті повитухи, яка витирає закривавлені руки у білі простирадла. Чистота, невинність, цілісність і гармонійність тіла Анни, яку вона плекала, порушується брутальною та болючою близькістю із королем і принизливим оглядом після. *«La tiédeur de l'eau lui procura un tel bien-être qu'elle faillit éclater en sanglots»* [10, с. 97]. Після моменту болю, незручності, приниження, Анна дозволяє собі пережити ці емоції та позбавитись від них, буквально змиваючи зі свого тіла ознаки минулої ночі. Тепла вода слугує для тіла Анни заспокійливим елементом безпеки, тож тільки зараз Анна дозволяє собі заплакати. Тілесний прояв слабкості – сльози стає моментом усвідомлення і проживання захованих емоцій приниження та болю, які героїня пережила вночі та вранці.

Оскільки тіло Анни є гармонійним продовженням її внутрішнього світу, воно часто подає їй знаки, які свідомо Анна не розуміє, проте завжди дослуховується до них. Наступним важливими етапом тілесності королеви виступає народження спадкоємця французького трону. *«...très pâle, les yeux cernés de mauve, les cheveux épars, recouverte d'une couverture de fourrure qui laissait apparaître ses épaules nues, reposait, les yeux clos* [10, с. 129]. Народити сина було основним завданням тіла Анни, цього від неї очікували найбільше. Авторка описує наскільки цей процес був складним і виснажливим для королеви. Бліда, сині кола під очима, розкидане волосся – ці елементи описують виснаження Анни, складний процес народження дитини, який вона прожила, позначився і на її тілі. Оголені плечі та заплющені очі – елементи вразливості та крихкості образу Анни. Пізніше у стані тотального виснаження вона відчуває дивну присутність. *«Dans son demi-sommeil, Anne frissonna. Brusquement, elle avait froid et éprouvait comme un vague sentiment de danger. Les yeux toujours fermés, elle remonta la couverture jusqu'à son menton»* [10, с. 129]. Навіть виснажена і знесилена, Анна відчуває присутність Рауля, її тіло реагує тремтінням, їй стає холодно – ці фактори прямо вказують Анні на небезпеку, тож у напівсні, коро-

лева прагне захистити себе, та майже несвідомо вкривається ковдрою до самого підборіддя. Тіло Анни стає їй захистом, і щитом. Це свідчить про гармонію героїні, цілісність її образу, що промальовується авторкою через взаємодію тілесного та духовного.

Апогеєм тілесного досвіду Анни стає її похорон у романі. Наприкінці життя Анна хоче бути похована на рідній землі, проте за язичницьким звичаєм. «... *je ne suis plus de la Rous', cette terre n'est plus la mienne. Je veux que le vent emporte mes cendres et qu'en retombant, elles se mêlent à elle et me fassent renaître dans les herbes et les feuilles*» [10, с.410]. У цьому прикладі тілесність головної героїні перетинається із її самоідентифікацією. Анна не вважає, що вона належить цій землі, вона прожила своє життя у Франції, стала королевою там, проте перед смертю єдиним її бажанням було побачити батьківщину. Проте Анна бажає переродитись, її тіло перестане існувати і оскільки ця земля їй не належить більше, вона не прагне бути похованою у ній. Натомість вона переродиться у квітах та листках на цій, любленій нею землі. Це останнє прохання, заповіт князівни і королеви було виконано. Вона померла під небом Новгороду, що є розгадкою назви роману та свідчить про важливість тілесності героїні протягом розгортання усієї історії її життя, а особливо – наприкінці. У цьому рішенні закладено символ переродження та межового переходу у вічність. Її тіло має бути спалене на річці, під небом Новгороду, щоб назавжди залишитися на рідній землі. Бажання Анни самотійно визначити долю свого тіла постає актом глибокої суб'єктності та відновлення контролю над власною тілесністю. У світі, де її тіло раніше належало іншим – чоловікові, владі, дітям, полі-

тичному союзу, лише тепер, у смерті, воно стає по-справжньому її власністю. Тут простежується останній прояв свободи, яку не може відібрати жодна сила, світська чи релігійна. Вибір Анни, християнки, здійснити перехід у вічність через язичницький обряд спалення, є символічним жестом повернення до витоків і власного «Я». Річка у цьому контексті виступає архетипом потоку, очищення, переходу та зв'язку між світами, а сам акт спалення не є знищенням, а оновленням і духовне відродженням.

Висновки. Отже, тілесність Анни Київської у романі Режін Дефорж є основним засобом конституції її особистості та самосприйняття. Через власне тіло Анна проходить не лише фізичні та емоційні випробування, а й глибокі духовні зміни, долаючи шлях від підпорядкування політичним і соціальним законам до усвідомлення та утвердження власної суб'єктності. Досвід героїні є поєднанням вразливості та свободи, носієм сили, благодаті та краси, а в акті спалення на річці – символом переродження і волі. Тіло героїні не просто фізична оболонка, воно несе сенс, виступає інструментом самоідентифікації та посередником між минулим і майбутнім. Анна гармонійна у своєму сприйнятті тілесності і усвідомленні краси, її тіло проходить крізь біль і насильство, грубе втручання в особистий простір, проте воно завжди є сигналом її внутрішніх переживань: її стійкості, усвідомлення і виконання обов'язків королеви, несвідомого захисту перед небезпекою, переродження та повернення суб'єктності. Семантика тілесності Анни у романі проводить читача крізь прийняття, біль, підкорення, небезпеку, повернення суб'єктності і самостійності, відродження свободи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галуцьких І. А. Еротизм та моральність людського тіла в текстовому відображенні художньої тілесності в англійській літературі постмодернізму. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія: Філологія. Мовознавство*, 2015. Т. 253, Вип. 241. С. 31-35.
2. Коваленко М. В. Психодіагностика типів ставлення до тіла у майбутніх психологів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*, 2016. Вип. 53. С. 74-82.
3. Ленг' О. Тіло кожного. Книга про свободу / пер. з англ. Ярослава Машико. Київ: Грушка, 2024. 336 с.
4. Лепьохін Є. Дихотомія «я» – «інший» крізь призму прийняття власної тілесності (на матеріалі роману Джека Лондона «Морський вовк»). *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2013. Вип. 28. С. 166-176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2013_28_20 (дата звернення вересень 2025)
5. Мельник Т. Тілесність як чинник жіночої образності в культурі України періоду незалежності. *Науковий журнал Художня культура. Актуальні проблеми*. 2022. 18(1). С. 96-101. [https://doi.org/10.31500/1992-5514.18\(1\).2022.260431](https://doi.org/10.31500/1992-5514.18(1).2022.260431) (дата звернення вересень 2025).
6. Мешкова О. Поетика тілесності в романі Габрієлі Запольської «Каська Каріатида». *Київські полоністичні студії*. Том 37. 2023. С. 196-209.

7. Ситченко К. Калокагатія як символ довершеності античної людини та її тлумачення в сучасній культурі. *Культура України. Серія: Мистецтвознавство*. 2016. Вип.53. С 251-260.
8. Рибак А. Тема тілесності в творах сучасних українських митців періоду 2014-2024 років. *UNIVERSUM*. Квітень 2025, 19, 2025. С. 240-250. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1745> (дата звернення вересень 2025).
9. Штейнбук Ф. Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. 248 с.
10. Deforges R. *Sous le ciel de Novgorod*. Paris: Fayard, 1988. 416 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025